

читања, ами „само оние што им се чинеле како најверојатни“. Но меѓу елиминираниите може да се најде и некое што сепак треба да се одбележи. Да се надеваме дека во идното издание на корпусот ќе бидат спомнати сите разлики а со тоа ќе им се овозможи и на другите учени, при споредбите со фонографиките, да проценат кое од различните читања е најиздржано.

Книгата е работена многу внимателно, но сепак се допуштени и печатни грешки. Некои од нив веќе забележени, се дадени на одделен лист за corrigenda. Кон овие можат да се додадат и следниве: Во Concordance, стр. 215, 8196 не е X, ами Dv; на стр. 138, ред 23 BSA 57, не стр. 71, ами 69.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

L. R. PALMER, *The Interpretation of the Mycenaean Texts*, Oxford, at the Clarendon Press, 1963, pp. XV+488, 8°, Price 70s.

Името на оксфордскиот проф. Палмер им е добро познато на класичните филолози од целиот свет, а особено на оние што се занимаваат со микенологија. Тој е еден од оние учени што први го прифатија дешифрирањето на линеарното В писмо од Ventris; оттогаш тој непрестано работи над микенските натписи и може да се уборо меѓу најплодните автори од оваа област. Во многубројните свои трудови, објавени по разни класични списанија или како посебни публикации, тој изложи оригинални теории за микенското друштво и даде голем број сугестии за решавање на одделни прашања од микенскиот грчки. Некои од последниве, треба да се признае, се сосема успешни.

Според неговите зборови во предговорот, прикажуваната книга била замислена уште во 1956 г. како еден увод во микенската филологија со цел да направим пресврт во начинот на толкувањето на микенските текстови. Таа е замислена како прирачник што треба да ги замени *Documents in Mycenaean Greek* кои според него имаат потреба од корекција на повеќе места. Но уште во почетокот треба да се одбележи дека новата книга на П. ни од далеку не ја оправдува претенциите на авторот и со неа човек треба да се служи критично. Таа не носи, речиси, ништо ново што да не беше познато од досега објавените негови трудови. Предноста на прикажуваната книга се состои главно во тоа што таа ги содржи собрани наедно сите негови идеи како за одделни зборови и серии на натписи, така и за целата негова концепција и слика на микенското општество.

П. нагласува дека прв сигурен доказ за точноста на дешифрирањето на линеарното В писмо дал самиот Ventris со својот *Glossary* (1953), каде што се прилагањето на правописните правила и со помошта на етимолошкиот метод, којшто бил „наполно исцрпен од Ventris“ се изведени непобитни идентификации на грчки зборови од микенските слогови групи. Но бидејќи тие правописни правила се еластични и овозможуваат различни идентификации на еден ист микенски збор, смета дека е неопходно да се приложи друг метод — контекстуален, зашто само од контекстот може да се установи дали е една идентификација правилна или не. Ова е основниот принцип од којшто тргнува П. Во оваа книга тој сака да покаже како треба да се интерпретираат микенските текстови со помошта на овој метод.

Веднаш треба да се забележи дека ниту Ventris се ограничува само на етимолошкиот метод, ами се служи и со „комбинаторниот“, ниту пак П. може сосема да го избегне етимологизирањето и да се ограничи само на контекстуалниот метод. Вентрис и во својот *Glossary* идентификациите ги дава со контекстуална контрола, особено со броевите и идеограмите, а во заедничките работи со Chadwick: *Evidence and Documents*, уште повеќе се опира на контекстот. Самиот П. признава дека определувањето на еден единствен клучен збор влијае врз интерпретацијата на целиот текст. Со оглед на тоа што се текстовите кусти, често и фрагментарни, тие не даваат секогаш можност да се определи точната смисла на натписот, следователно не може да се примени секогаш горниот метод. Затоа и П. во вакви случаи е принуден да се служи, главно, со етимолош-

киот метод; сугестиите за одделни зборови од фрагментарните натписи обично ги дава само во речникот. Освен тоа при идентификацијата на личните имиња и имињата на места, кои зафаќаат околу 60% од целокупниот фонд на мик. зборови, не може да се приложи ниеден друг метод освен етимолошкиот (стр. 77).

Главниот дел на книгата, како и во *Docs.*, ја содржи интерпретацијата на плочките (стр. 111—379). Овде се дадени во латинска транскрипција и се интерпретирани 286 микенски натписи. Првиот дел, којшто е предначинан да служи како уводен прирачник во интерпретациите, е поделен на 10 глави каде што се третираат разни прашања од епиграфски и јазичен карактер, како и од областа на микенската историја, географија, економија, религија и др. Во последните глави од уводот ги резимира резултатите од интерпретациите во главниот дел, по истиот образец како и во *Docs.* Зад интерпретацијата на текстовите следува библиографија (стр. 381—402). Исползувани се работи, објавени главно до 1958, а од некои автори, како и изданијата на новооткриените натписи, се земени во обзир и до 1962 г. Речникот (стр. 403—466) претставува единствен индекс на микенски зборови, главно, употребени во книгата, но има и такви што не се третирани овде и обратно, изоставени некои од интерпретираниите натписи. Добро е што не се изделени личните имиња и имињата на места од другите зборови. Тие се одбележени на marginата со посебни знаци: P — place-name, M — man, W — woman. На крајот книгата содржи еден општ индекс, еден индекс на текстовите и Addenda.

Во одделот за епиграфијата (Увод) зборува за откривањето и изданијата на микенските плочки, за класификацијата на текстовите установена од Bennett, за идеограмите, слоговите знаци и транскрипцијата. Дискусијата во врска со овие прашања ја сведува на минимум и упатува на *Docs.*, каде што се тие опширно објаснети. Само, зборувајќи за идеограмите, повеќе се задржува на мерките, а кај слоговите знаци — на поретките од нив, чија гласовна вредност е спорна или уште неидентифицирана.

Вредностите на мерките за тежина и волумен (за суви и течни материи) дадени од Ventris и Chadwick во *Docs.* (стр. 53—60), П. ги подлага на критика. Апсолутната вредност на мерките за тежина (талент и неговите помали делови) определена од авторите на *Docs.* ја прима „со риск од 3% грешка“, заокружувајќи ги цифрите: 29 кгр.: 967 гр.: 242гр. (*Docs.* во 30 кгр.; 1 кгр.: 250 гр. и т. д.). Но мерките за волумен, според него се двапати помали отколку во *Docs.* Така, во мерките за суви материи односот е: 60 : 6 : 1 : 1/4, спрема 120 л. : 12 л. : 2 л. : 1/2 л. во *Docs.* За база на ова определување му служи основната месечна дажба за еден човек која, според него изнесува 5 единици од втората највисока мерка за суви материи, 5 × 6 = 30, а две единици за жена, т. е. два и пол пати помалу од мажот што е недоволно за една жена која работи. Дека е апсолутната вредност на најголемата единица за волумен (суви материи) 120 кгр., како што установија авторите на *Docs.*, поверојатна отколку 60 кгр. (П.), може јасно да се види од MY Aa 658: to-so VIR 20 si-to GRANUM 4 = 120 × 4 = 480 : 20 = 24. Значи, месечната дажба за човек во Микеја изнесува 24 кгр., т. е. 2 \square , како и за жените работнички од PY A серијата.

Како кај идеограмите така и кај слоговите знаци, П. допушта двојна, на дури и тројна вредност. Така на пр. идеограмата *145 според него означува *WOOL* и *Aromatic*. Во врска со тоа спонтано се наметнува прашањето: зар е возможно еден кс симбол да означува две така различни работи, како што се волна и мирис? Прашањето за оваа идеограма (=секогаш волна) сметаме дека е сосема правилно решено од J. Killen во *Hermathena* 96 (1962) pp. 38—72, а особено од p. 69 до крајот.

Исто така П. наоѓа двојна и тројна вредност кај слоговиот знак *85: *sa, sja њ sia*, cf. *85-te „σαστήρ“, a-X-ta₂ „asjatja“, *85-u-te „sjawctes“, *85-ri-jo Σιάλιος. Тој се застапува за една единствена консонантска вредност, како поекономично објаснење, за z-серијата (стр. 37) но во транскрипцијата на зборовите со знаци од оваа серија сепак има недоследност: *su-za* „συκίαι“, *ka-za* „γάλακτα“, *za-we-te* „κιάΓετες“, со *ki*, и *κιάΓετες* (Glossary) со *ki*; илн: *ai-za* αίγρια покрај *wo-zo-me-no* „Φογγύβμενος“, а во најголем број случаи со ζ: ζεύεσαι μέζοες (*me-k'o-e*) и др. Недоследност има и во транскрипцијата на другите

микенски форми, кога со фонетско грчко писмо предава недокументирани грчки зборови без свездичка.

Можат да се набројат и ред други методски слабости и недоследности. При определувањето вредноста на поретките слогови знаци тој се опира на несигурни и единствени примери. Така, потврда за вредноста *s'a* на знакот *85 гледа во Ма 397—1048. Μεγυτοα, свде нема никакво основание средниот знак од зборот *a-X-ta₂* да се земе за *85. Запазените црти во средината не личат на ниеден познат знак од силабарот на линеарното В писмо, како што забележи и Bennett (Minos, VI, 2 p. 7). *85 не може да дојде во обсервир и поради тоа што нема доволно простор да се помести предниот дел од животинската глава.

Како најсигурен доказ за вредноста *jai* на *82 му служи Fg 1230, каде што почетниот збор се чита со сигурност *pi-jo-de*, не водејќи сметка дека првиот, всушност вториот знак од зборот не е *pi*, ами *wi* и зборот треба да се чита *di-wi-jo-de* (cf. Minos, VII, 2, стр. 147s., (?) пом. *di-wi-jo* Мп. 1366). Освен тоа, ако се работи за еден *v* ист збор на *pi*-*82 и *pi-jo-de*, би требало *82 да има вредност *jo₂*, а не *jai*.

За знакот *16 смета дека треба да се транскрибира поскоро *pa₂* отколку *qa*. Основание за тоа му дава *te-qa-de*, кое не може да го оддели од *te-pa-i* (но и двата збора ги остава без идентификација како во интерпретациите, така и во реникот) и редуплицираната форма *pe-qa-to* βέβατον, во чија идентификација и самиот се сомнева (cf. Glossary s. v.). Μεγυτοα, тој сосема лесно минува преку зборовите на *qa-si-re-u* βασιλεύς и *o-qa-wo-ni* δπάων. Со бележењето на *16 со *pa₂*. П. го нарушува и принципот на својот систем за дублетите. Дублетите, означени со 2 имаат вредност на палатализирани консонанти (стр. 38), а за палаталното *pa* (*pja*) нему му служи *pa₃*, одн. *56. Сметаме дека знакот *16 требаше да се транскрибира со *qa*, како што беше одлучено на III интернационален колоквиум во Wingspread (1961), а сугестија за тоа беше дадена и на вториот колоквиум во Павија.

За *34 го прима предлогот на Ланг со една модификација, а имено дека, не е *ru₂*, амк *lu* и приведува примери како: *34-*ke-ja* Λυκεία, *34-*te* λυτήρ, *34-*zo* Λύκιος и др. кои се според него поубедителни од примерите со кои се докажува вредноста на *mi*.

Фонетската вредност на *za, ze, zo* и *79 = *zu* ја определува како палатално *ka, ke, ko*. Истата мисла ја има искажано и С. Лурје уште во 1955 г. (ВДИ 3, 10; ЯКМГ, стр. 56), но меѓу авторите што работеле врз овој проблем и дошле до исти или слични резултати (стр. 39), П. воопшто не го спомнува него.

Тој сега, сосема оправдано, ја отфрла идентификацијата на *pa-sa-ro* со πίσσαλος, зашто тоа во микенскиот ќе далеше *pa-za-ro* и затоа зборот го сврзува со ψάλλον, но идентификацијата на *Wanassa* сепак ја задржува (cf. *wa-na-se-wi-ja* „decorated with wanassa“), сметајќи дека е таа форма добиена од *wanakt-ja*. При тоа тој не оди до крај да види што би се развило од една ваква консонантска група. Групата *tj* имено би развила *s* кое со *k* би требало да се предаде во микенскиот како *wa-na-ka-sa* (в. за тоа М. Д. Петрушевски, Годишен зборник на Фил. фак., Истор.-филол. оддел 1964, во печат).

Установува дека има алтернирање на вокалите *a:o* (стр. 41), но примерите од каде што ја извлекува оваа констатација се несигурни и сите се *harax legomena*. Само на прв поглед изгледа дека *e-pi-jo-ta-na* е од истиот корен со *e-pi-ja-ta-ni-ja* инаку има сериозни тешкотии да се издначат овие два збора. Уште понесигурен е случајот со *pi-jai: pi-jo-de* (в. горе); *wa-no-so-i*, кое се јавува само еднаш покрај *wa-na-so-i* (6 пати) е најверојатно писарска грешка, антиципација на *o, m, a*. Разликата во завршокот *jo/ja* може да означува м. и ж. род или едн. и дв. Во случајот со *pe-mo: pe-ma* се работи за различно предавање на назалот од **spermtj*.

Во одделот за морфологијата покрај *di-da-ka-re* открива уште една локативска форма на *-e*: *wo-ke* Φόκει PY Sh 736, но ова е всушност глаг. форма **Fόρει*. Овде ја одбележува наставката *-pi* како инстр. плур., без да се задржува на прашањето каква функција исполнува таа кај имињата на места. Во одделот за синтаксата дава неточен превод на Та 707,1: *to-no... ku-ru-sa-pi o-pi-ke-re-mi-ni-ja-pi o-ni-ti-ja-pi* „chair with golden birds on o.“, стр. 58, сметајќи го *o-pi-ke-re-*

mi-ni-ja-pi тука за писарска грешка. Тој тука очекува локатив. Човек добива впечаток дека П. би сакал да ги прекројува и текстовите според своето разбирање. Интересно е што таму, каде што навистина има писарска грешка, тој смета дека е текстот исправен и врз основа на такви примери изведува заклучоци (cf. за алтернацијата на *o:a*), а таму каде што е текстот исправен и треба само правилно да се разбере, тој открива писарска грешка. Всушност *o-ni-ti-ja-pi* е од прџдавката *ὄρνιθιος* а не именка како што го зема П. и во речникот. На ова место инструменталите се со комитативно значење: (стол) со златни страни на наслонот (*opikereminija*) во форма на птица (cf. *Абл., Инсипр. и лок. во најстариите грчки ѝексѝову*, стр. 34).

Не може да се одрече дека П. има и успешни решенија за некои проблеми од епиграфски и јазичен карактер. Вредноста на **66b* — *two* е сосема добро најдена. Едно од највредните негови откритија е идентификацијата на *za-we-te* со *κιάβητες*, ат. *τήτες*, дог. *σάτες*. Сосема е оправдана забелешката за *sa-pa-ka-te ri-ja* дека не одговара на *σφακτήρις*, зашто тука би имале две насилувања на правописните правила, (тоа би требало да гласи во микенскиот *pa-ke-te-ri-ja*) и со право се сомнева во класификацијата на D1 941+1016. Даде правилна формулација за потеклото на линеарното В писмо: Со оглед на тоа што е во силабарот изразен системот на: *чисии: палатализирани: лабијализирани* консонанти, а се занемарени разликите меѓу *безгласнише: гласнише: асѝириранише*, кои се битни за грчкиот, јасно е дека силабарот бил создаден за неиндоевропски јазик. Ваков фонетски систем, меѓу другото, забележува во кавказките јазици.

Но, како што видовме, понекогаш од несигурни примери тој изведува општи заклучоци врз кои потоа изградува далекусежни теории. Убаво разработени, последниве можат лесно да заведат, инаку тие не почиваат на здрави основи, ами се како кули во воздух. П. зборува опширно за „економѝја на хипотезите“, но во своите интерпретации не може да избегне една цела низа од хипотези. Тоа особено важи за начинот како ги разбира разните серии од натписите, а врз основа на тоа ја создава економската и социјалната слика на микенска Грција и ја одредува хронологијата на кноските плочки (за ова ќе зборуваме поопширно на др. место).

Во Географскиот преглед (стр. 65—77) најмногу се задржува на лоцѝрањето местата од пилското кралство. Распоредот на овие места, направен според редот како што се спомнуваат тие во плочките, е познат од порано (cf. *Minos IV*, p. 120s.). Тој тргнува од север на југ, почнувајќи од *pi-82* кое го идентифицира со *Φιάι*. Преку остра полемика со J. Kerschenshteiner и D. Page, одбивајќи ги нивните забелешки како неосновани, тој докажува дека е неговата теорија исправна. Меѓутоа, сликата на Пелопонез од микенско време што ни ја претставува П. е условна, таа зависи главно од правилноста на идентификацијата на некои ретки слогови знаци, како на пр. *82. Меѓу сложените имиња на места сега ги убројува *te-ko-to a-pe*, *a-pu-ko-wo-ko*, *re-wo-to-ro-ko-wo* и др. Некои сосема јасни називи на занимања, како: *ri-ne-ja* *λίνας*, *a-ra-ka-te-ja* cf. *ῥλακῆτη* и др. (стр. 114) ги прогласува сега за етнички, спротивно на Лурје кој и етничките сака да ги објасни како занимања.

Изјавува дека сликата на микенското општество тој ја раскрива преку анализата на текстовите. Но човек добива впечаток дека П. натписите ги толкува според однапред изградената од него концепција за микенското друштво. Податоците во врска со овој предмет се пренати низ целата книга. Во одделот за структурата на микенското друштво (стр. 83—95) тој ги резимира овие податоци со специјален осврт кон методологијата воведена од него, бидејќи таа била погрешно разбрана од други учени. Тој поставува четири принципи при испитувањето на оваа материја: 1. одредување смислата на зборовите со контекстуалната анализа; 2. обид да се идентифицира зборот во реченицата од подонешниот грчки; 3. оценка на доказите за идентифицираните зборови и 4. компаративно проучување на социјалната структура.

Резултатите до коишто дојде со новото испитување, речиси воопшто, не се разликуваат од оние што ги изложи во својата уводна лекција 1955: *Achaean and Indo-European* и во книгата *Mycenaeans and Minoans*, 1961. На чело на пилското општество стои крал — свештеник, тесно сврзан со божицата Потнија.

По него веднаш доаѓа *ra-wa-ke-ta* „војсководачот“. Откако ќе ѝм се одредат *τεμένεια* на овие двајца, остатокот од земјата ја делеа на два дела: едниот го држеле лица што заземале различни служби на дворецот (*te-re-ta*), а другиот — народот (*da-mo*). Ваква дихотомија на земјата (1. сопственост на луѓе што се на служба при кралот и 2. земја под контрола на селото) тој гледа и кај Хетитите. Зборот *te-re-ta*, е според него, класен термин којшто ги вклучува занимањата како: овчари, грччари, тепавичари и сл. и го идентифицира со *τελεστας* „човек со задолженија, одн. од служба“. До II в. од н. е. овој збор нема религиозно значење. Сега го отфрла поранешното свое мислење дека се тоа барони. Тој се запира и на пониската, провинцијалната хиерархија: *ko-re-te*, *po-ro-ko-re-te*, *du-ma-te* и др. За *ko-re-te* ја отфрла идентификацијата на Ruidérez *κοιρητήρ* и смета дека предлогот на Венгрис *χωρητήρ* повеќе одговара, а *e-ge-ta* сега го смета за чиновник од висок ранг во врска со религијата. Дури и за предлогот *e-ne-ka* сега смета дека е збор од областа на религијата (стр. 129). Во пантеонот на микенската религија открива уште две божества: *Ἴππος* (стр. 220) и *Ἄφρις* (103).

Централизираната економија на дворците, според него, е тесно сврзана со службата на религијата. Плочките што регистрираат стада го претставувале ванаксот како главно религиозно лице (?) и сопственик на огромни стада прснати низ целото кралство. Плочките што се однесуваат за бронза како и за земјо-поседнички односи, исто така биле во врска со култот. Сериите Ма и На укажуваат на материјали од кои се правеле миризливи масла пак за култни цели.

Неоспорно, животот на старите бил тесно сврзан со религијата, но не можат сите микенски натписи да се толкуваат само низ таа призма. Економската сила на Крит во голема степен лежела на сточарството. Островот е многу погоден за одгој на овци. Во околу 800 плочки од KN D серијата се регистрирани преку 100.000 овци, од кои повеќето овни. Нив ги чувале за месо, а особено за волна од која произведувале ткаенини (L серијата). Со овие пак воделе трговија за што има докази во египетските извори. Во пилските плочки се спомнуваат помалу овци, но повеќе лен. Изгледа во Пил била поразвиена индустријата на лен и дворецот тргувал со такви производи. Но П. овој главен извор за економската сила на микенските дворци воопшто не го спомнува. Речиси сите натписи, според него, се во врска или со религијата или со воените подготовки за одбрана на дворците. Кон последниве ги убројува пилските натписи: Aa, Ab, Ad, An 1, —129, —218, —261, —292, —340, —610, —724, сите *Ока*-плочки, Cn 3, Jn 829, сите Ма и На плочки и Sn 64.

Во самата интерпретација на натписите има не помалу слабости. Наспроти *ne-wo-pe-o* (Aa786, Ab554, Ad688) тој установува дека и *re-wo-to-ro-ko-wo* (Ad676) е име на место. Но акс се спореди со Ad677 *pu-ro a-ra-ka-te-a-o ko-wo*, Ad666 *p. a-ke-ti-ra₂-o k.*, Ad 667 *p. ra-qi-ti-ra₂-o k.*, каде што станува збор за занимања, тогаш *re-wo-to-ro-ko-wo* во Ad676 *pu-ro r. ko-wo* исто така означува занимање. Ако за момент и допуштиме дека *re-wo-to-ro-ko-wo* е име на место, тогаш во кој падеж треба да биде тоа и каков однос е изразен во врска со *pu-ro*? На ова прашање П. не се запира. Етниконите јасно укажуваат од каде се жените (*mi-ra-ti-ja* „Милеќанките“ се во *Ro-u-so*, стр. 114), а името на место, ако во случајов го земеме *r.* за такво, не може никаков друг однос да искажува освен аблативски. Меѓутоа, во микенската граматика на П. такъв падежен однос воопшто не се третира. Спомнува дека дативот се употребувал со аблативски предлози, но *r.* е плурал *Λεῖτοτρούβοι*, а дат. пл. во микенскиот завршува на *-o-i* и требаше да гласа *re-wo-to-ro-ko-wo-i*. Да беше ова име на место, проблемот би можел лесно да се реши со тезата дека инстр. во микенско време искажувал и аблат. падежен однос, а инстр. пл. завршува на *-o* (ωις). Всушност сега П. признава дека инстр. на *-pi* може да исполнува и аблативска функција (cf. *34-*to-pi*, стр. 370; *ku-te-re-u-pi* го преведува „from *ku-te-re-we*“ стр. 128), но како што допушта дека некои знаци имаат двојна и тројна вредност, така на наставката *-pi*, покрај инстр. и аблативското значење, ѝ припишува и локативско (cf. *e-ra-te-re-wa-pi*, *ta-ro-pi* и *pa-na-pi* од Cn-серијата, стр. 164).

Треба да се забележи дека читањето на оваа книга е доста отежнато со тоа што е третираната материја многу расфрлена. За една иста работа тој

расправа на повеќе места во книгата и затоа е принуден често да упатува на други страници. Бидејќи објасненијата за многу предмети се неполни, човек очекува да најде нешто повеќе на укажањите страници, но често пати останува разочаран, зашто ни таму нема ништо повеќе. Така на пр. за доказ дека микенскиот е предок на аркадо-кипарскиот (стр. 60) тој ја приведува употребата на аблативските предлози со дат. и упатува на стр. 54. Таму се набројуваат сите микенски предлози, но нигде не се вели дека некои од нив управуваат дат. За *ἄτῳ* само одбележува дека писмото не дозволува да се установи дали е *ke-u-pode-ja* ген. или дат. Оттука за *k.* упатува на 307 стр., па на 303 и на *Glossary*, но на крајот прашањето го остава пак нерешено. Вакви случаи има извонредно многу.

Во своите многубројни студии П. неоспорно даде голем број остроумни предлози за решавање на различни микенолошки проблеми, но мора да се забележи дека како во неговите основни ставови и концепции за микенското општество, така и во интерпретацијата на оделни зборови, има доста слабости и недоследности од кои не е слободна и оваа книга.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

THE CAMBRIDGE ANCIENT HISTORY, Revised edition of volumes I & II, Cambridge University Press, vol. II, chapters XIV, XXII(a), XXXVI:
 a. Frank Stubbings, *The Rise of Mycenaean Civilization*, 1963, pp. 37;
 b. Frank Stubbings, *The Expansion of Mycenaean Civilization*, 1964 pp. 25;
 c. V. R. d' A. Desborough — N. G. L. Hammond, *The End of Mycenaean Civilization and the Dark Age*, 1962, pp. 54, 8°.

Како извор за историјата на микенската епоха служат главно остатоците од материјалната култура. Но бидејќи се тие неми и не даваат одговор на прашањата: кој и кога ги изработил најдените предмети, нити какви биле тогаш односите меѓу луѓето, историчарот е принуден да црпи податоци и од многубројните легенди дојдени до нас преку епската поезија, трагичарите и други подоцнежни автори. Иако често смешани со митови и народни приказни, овие легенди содржат и драгоцени зрна на историска вистина, особено кога се однесуваат до причинското поврзување на настаните и на нивното локализирање. Најпосле и административните документи со линеарното В писмо, макар што тие не се некои меѓудржавни договори или подолги литературни текстови, претставуваат богат извор за животот на микенското општество. Комбинирајќи ги вешто податоците, особено од првите два извора, а наместа и од плочките со линеарното В писмо, во овие три глави се проследува историјата на микенската цивилизација од самиот почеток до нејзината пропаст и т. нар. темен век.

Првите две глави (XIV и XXIIa) — за издигањето и експанзијата на микенската цивилизација, работени од ист автор, заемно се дополнуваат и претставуваат една целина. Овде се многу успешно преплетени податоците од археологијата со оние од народните преданија, така што излагањето станува доста убавително. Во третата (XXXVI) глава, за крајот на микенската цивилизација и темниот век, археолошката позадина е обработена од еден автор (V. R. d' A. Desborough), а литературната традиција на миграциите — од друг (N. G. L. Hammond). Бидејќи расправаат за исти настани од различни аспекти, тие се принудени да повторуваат некои работи, но и покрај тоа, овде нема таква поврзаност и единство како во првите две глави на Stubbings. Таа независност оди дотаму, што не им е уедначена дури ни терминологијата. Така, за еден ист период првиот употребува назив „доцнешен хеладски“ (LH III), а вториот „доцнешен микенски“ (Late Mycenaean). Сепак, оваа глава претставува, не само содржински, ами и по начинот на обработката, природно продолжение на претходните две и заедно со нив образува една целина, па затоа ги прикажувам сите три заедно.